

Research Article

The Islamic Republic of Iran and the Shi'ites of Nigeria From Establishment to Socialization¹

Seyed Saeed Hashemi Nasab¹

1. PhD., Mabna Research Center, Qom, Iran. saeidhasheminasab@gmail.com

Abstract

The purpose of the present study is to address the impact of the Islamic Republic of Iran on the establishment and formation of the Shi'ite community in Nigeria. The method of study is descriptive analysis and the data were analyzed using the theory of structural functionalism. The findings of the study show that the Shi'ites in Nigeria under the influence of the Islamic Revolution could have accomplished to: 1. Substantiate morality emphasizing on and extending the revolutionary values and ideas of Imam Khomeini to their cultural system; 2. Conduct wisely by defining leading and organizing institutions in their political system and accordingly achieve social unity; 3. Attempt to substantiate solidarity and coherence in society through bringing unity among the Shi'ites to approach a Shi'ite independent community. However, the Shi'ites in Nigeria have not been so successful in their interaction with the government and other religious-denominational groups in their country that has led to the current crisis in that society.

Keywords: Islamic Republic of Iran, Shi'ites of Nigeria, Sheikh Ibrahim Zakzaki, Shi'ism.

1. **Received:** 2020/07/13; **Accepted:** 2020/11/20

Copyright © the authors

انقلاب اسلامی ایران و شیعیان نیجریه: از تأسیس تا جامعه‌سازی^۱

سیدسعید هاشمی نسب^۱

۱. دکتری، مرکز پژوهشی مبنا، قم، ایران. saeidhasheminasab@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر انقلاب اسلامی بر چگونگی تأسیس و شکل‌گیری جامعه شیعه در نیجریه است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها با نظریه کارکردگرایی ساختاری تحلیل شده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد شیعیان نیجریه متأثر از انقلاب اسلامی توانسته‌اند: ۱) کنش ارزش‌مدار را با تصریح و تعمیم ارزش‌های انقلابی و اندیشه امام خمینی در نظام فرهنگی محقق کنند. ۲) با تعریف نهاد رهبری و سازماندهی در نظام سیاسی، کنش مدبرانه را شکل دهند و مبتنی بر آن موفق به بسیج اجتماعی شدند. ۳) تلاش کردند با ایجاد همبستگی میان شیعیان، در نظام اجتماعی کنش همبسته و شبکه‌ساز را محقق سازند تا به جامعه خودبنیاد شیعه نزدیک شوند. شیعیان نیجریه در کنش تعاملی با محیط خود موفق نبوده و نتیجه آن بحران کنونی این جامعه است که در ارتباط با دولت نیجریه و دیگر گروه‌های دینی-مذهبی این کشور رخ داده است.

واژه‌های کلیدی: انقلاب اسلامی ایران، شیعیان نیجریه، شیخ ابراهیم زاکراکی، تشیع.

۱. مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ موجی از گرایش جوانان و نخبگان جهان به انقلاب رخ داد که به سفر این افراد به ایران و دیدار با امام خمینی انجامید. در این میان جوانانی از غرب آفریقا نیز قرار داشتند که پس از ورود به ایران جذب حوزه‌های علمیه شدند (حکیم‌الاهی، ۱۳۹۳). یکی از این شخصیت‌ها شیخ ابراهیم زاکراکی بود که پس از آشنایی با امام خمینی وارد حوزه علمیه شد و بعد از ورود به نیجریه توانست جامعه شیعه نیجریه را تأسیس کند. این در حالی بود که جمعیت شیعه قبل از فعالیت تبلیغی ایشان محدود به مهاجران لبنانی مقیم نیجریه می‌شد، اما طی چهار دهه فعالیت شیخ، این جمعیت توانست رشد کمی جالب توجهی داشته باشد. مطالعه مقایسه‌ای نگارنده در خصوص جمعیت‌های شیعه در غرب آفریقا نشان می‌دهد رشد تشیع در این منطقه پس از انقلاب اسلامی آغاز شده است، اما در این میان رشد جامعه شیعه نیجریه در این منطقه بلکه در کل آفریقا خاص و چشم‌گیر می‌باشد. توسعه چشم‌گیر جامعه شیعه در نیجریه در مقایسه با دیگر جمعیت‌های شیعه غرب آفریقا، این مسئله را پیش‌روی پژوهشگران و فعالان فرهنگی شیعه در غرب آفریقا قرار داد که علت رشد کمی و کیفی تشیع در نیجریه چه بوده است؟ این در حالی است که جامعه شیعه نیجریه برخلاف دیگر کشورهای غرب آفریقا تحت فشار دولت و ارتش بود. به طور مثال می‌توان به دستگیری چند باره شیخ ابراهیم زاکراکی و حملات گسترده به شیعیان و شهادت تعداد زیادی از آنان و حصر غیرقانونی شیخ ابراهیم، طی پنج سال اخیر اشاره کرد (هاشمی‌نسب، ۱۳۹۱؛ الف، ۱۳۹۷).

رشد شیعیان نیجریه را نباید تنها به بعد کمی آن محدود دانست، بلکه شیعیان نیجریه در بُعد اجتماعی نیز توانسته‌اند از یک جمعیتی پراکنده به جامعه منسجم نزدیک شوند و در ابعاد مختلف رشد یابند که در مقایسه با دیگر شیعیان آفریقا یگانه است. تأسیس نهادهای مختلف و توجه به جوانب مختلف شیعیان نشان از اندیشه عمیقی در میان شیعیان نیجریه دارد.

در این سپهر نگارنده در پی جستجوی علل موفقیت شیعیان نیجریه است و علت محوری آن را در تأثیر انقلاب اسلامی و اندیشه امام خمینی بر شیخ ابراهیم و نخبگان شیعه نیجریه جستجو می‌کند. بر این اساس پژوهش حاضر با محوریت این پرسش که «تأثیر انقلاب اسلامی بر تأسیس و

شکل‌گیری جامعه خودبنیاد شیعه چیست؟» در پی تحلیل چگونگی تاسیس و شکل‌گیری جامعه شیعه در نیجریه است.

۲. چارچوب نظری و ادبیات پژوهش

شیعیان نیجریه همچون دیگر اقلیت‌های شیعه در یک جامعه میزبان زیست می‌کنند و زندگی آنان متأثر از زیست اجتماعی آن جامعه است. شیعیان نیجریه متأثر از انقلاب اسلامی موفق شدند با حفظ هویت خود و در عین حال رشد کمی و کیفی، به جامعه خودبنیاد شیعه نزدیک شوند (هاشمی‌نسب، ۱۳۹۸). برای درک درست از این روند و تحلیل آن، چارچوب کارکردگرایی ساختاری مدنظر قرار گرفته است. در این چهارچوب جامعه، مفهومی است که به واقعیت عینی و جمعیت انسانی موجود که می‌توان حدود، هویت و محل استقرارش را تعیین کرد، اشاره دارد (روشه، ۱۳۹۱: ص ۱۳۹). در کارکردگرایی ساختاری پارسونز سه مفهوم کنش، نظام^۱ و متغیرهای الگویی، مفاهیم کلیدی محسوب می‌شوند. مفهوم مرکزی نظریه پارسونز، کنش اجتماعی است که متأثر از عمل عقلانی-ارادی کنشگر است (محمدی‌اصل، ۱۳۹۴: ص ۳۲؛ ریتزر، ۱۳۸۵: ص ۱۳۸). پارسونز برای تحلیل کنش اجتماعی، صحبت از نظام کنش و نظریه عمومی کنش به میان می‌آورد. بر این اساس چهار کارکرد و مبتنی بر آن چهار نظام قابل تعریف است:

۱) نظام اقتصادی و الگوهای تعاملی (کارکرد سازگاری)؛

۲) نظام سیاسی (کارکرد دستیابی به هدف)؛

۳) نظام فرهنگی (کارکرد حفظ الگوی فرهنگی)؛

۴) نظام اجتماعی (کارکرد یکپارچگی) (ریتزر، ۱۳۸۹: ص ۱۴۷-۱۴۹؛ حقیقت، ۱۳۸۷: ص ۲۱۹).

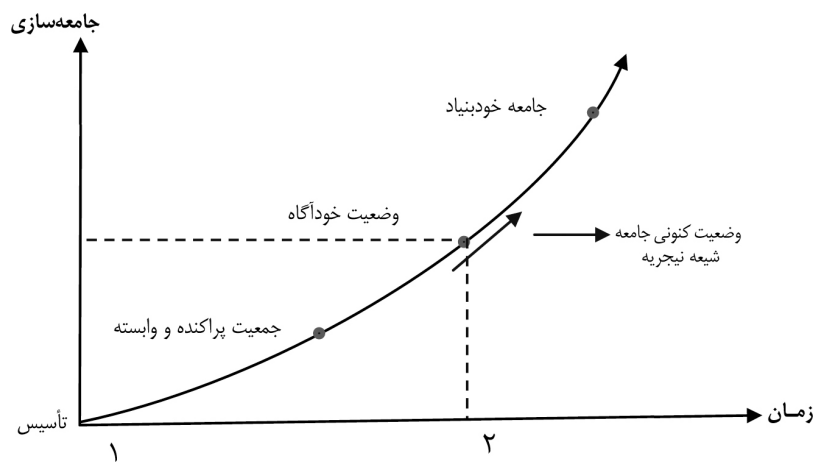
مبتنی بر نظریه پارسونز، بحث جامعه اقلیت شیعه براساس کنش شیعیان (کنش مومنانه)، نظام‌های جامعه شیعه و در نهایت متغیرهای الگویی آن مدنظر قرار گرفته است. دو وضعیت برای اقلیت شیعه قابل تعریف می‌باشد: وضعیت جمعیت وابسته-پراکنده و وضعیت جامعه شیعی. این وضعیت متأثر از کنش‌هایی است که ذیل این وضعیت‌ها تعریف می‌شود:

نظام‌های جامعه شیعه و متغیرهای الگویی

کارکرد	جمعیت وابسته- پراکنده	جامعه شیعی
حفظ الگو (نظام فرهنگی)	کنش عوامانه	کنش ارزش‌مدار (مکلف)
دستیابی به هدف (نظام سیاسی)	کنش احساسی	کنش مدیرانه
سازگاری (نظام تعاملی- اقتصادی)	کنش وابسته و انزواطلبانه	کنش مستقل و تعاملی
همبستگی (نظام اجتماع جامعه‌گی)	کنش انشقاقی (مبتنی بر گروه‌بندی‌های اجتماعی (قومی- نژادی، سیاسی و طبقاتی))	کنش همبسته و شبکه‌ساز

۳. تجربه موفق شیعیان نیجریه در جامعه‌سازی

شیعیان نیجریه برخلاف دیگر شیعیان آفریقا توانسته‌اند از وضعیت پراکنده-وابسته به سمت جامعه خودبنیاد حرکت کنند. این حرکت به واسطه شکل‌گیری خودآگاهی است که شیخ زاکزاک و حرکت اسلامی توانسته در نیجریه رقم بزند. نمودار شماره (۱) این روند را نشان می‌دهد. ادعای پژوهش حاضر آن است که شیخ زاکزاک توانسته با الگوگیری از رهبری امام خمینی و انقلاب اسلامی به این موفقیت دست یابد. برای نشان دادن این روند و چگونگی تاثیر انقلاب اسلامی بر این روند در سه خرده نظام فرهنگی، سیاسی و اجتماعی، وضعیت رشد شیعیان نیجریه مورد مطالعه قرار گرفته است.

۱- نمودار رشد جامعه شیعیان نیجریه

۳-۱. نظام فرهنگی

اصولاً در نظام فرهنگی دو بخش نظام ارزشی و نظام جامعه‌پذیری مورد مطالعه قرار می‌گیرند که در نهایت کارکرد حفظ الگو و شکل‌گیری کنش ارزشمدار را مدنظر دارد. در این زمینه شیخ در ابتدای مواجهه با شخصیت امام خمینی و انقلاب اسلامی تحت تاثیر ارزش‌های انقلابی قرار می‌گیرد و آنها را جذب می‌کند، سپس این ارزش‌ها را در تاسیس جامعه شیعی به کار می‌بندد و آنها را به این جامعه تسری می‌دهد. نکته مهم آن است که کنش‌های دیگر، متاثر از ارزش‌های تعریف شده در نظام فرهنگی هستند.

۳-۱-۱. صراحت و تعمیم ارزشی

در نظام فرهنگی جامعه خودبنیاد شیعه می‌بایست ارزش‌ها، هنجارها و نقش‌ها، صراحت و تعمیم لازم را داشته تا در نظام جامعه‌پذیری تسری لازم برای درونی شدن را پیدا کنند (Parsons, 1966: P.18-19 ; Parsons & Shils, 1951: P.172). کارآمدی نظام فرهنگی کنش ارزش‌مدار را در جامعه شیعه رقم می‌زند و در مقابل نیز کنش ارزش‌مدار نظام فرهنگی را تعالی می‌بخشد. شیعیان بومی آفریقای زیرصحرای اغلب از تازه شیعیان هستند که با چالش صراحت و تعمیم ارزشی مواجه می‌باشند. چنان که در گزارش سال ۱۳۶۹ در خصوص جامعه شیعه نیجریه چنین بیان شده که «شیعیان تشیع را در اصول و فروع پذیرفته‌اند، اما از کمبود منابعی که بتواند مذهب خود را به درستی بشناسند، گله دارند» (صالحی‌منش، ۱۳۶۹: ص ۱). در گزارش سال ۱۳۸۱ در خصوص جامعه شیعه نیجریه نیز چنین ذکر شده است: «عدم وجود امکانات فرهنگی و حوزوی و عدم مبلغان شیعی و عدم توسعه روابط بین دو کشور، باعث شده که شیعیان از یک سطح فرهنگی و علمی نازل برخوردار باشند و برخی عقایدشان التقاطی و نادرست باشد» (میرزائی، ۱۳۸۱: ص ۱). در این سپهر فعالیت شیخ زاکزاک و حرکت اسلامی برای فهم چگونگی شکل‌گیری و رشد نظام فرهنگی اهمیت دارد.

مرور اندیشه شیخ زاکزاک که در معدود مصاحبه‌های ایشان قابل استخراج است، نشان از تاثیر عمیق اندیشه امام خمینی بر ایشان دارد. شیخ ابراهیم زاکزاک همچون امام خمینی بر نقش رهبری تاکید دارند: «... برای مردمی که به مخالفت با نظام حاکم برمی‌خیزد، وجود راهنما و رهبر الزامی

است ... در انقلاب اسلامی ایران که توسط امام خمینی ایجاد شده و عینیت یافت، انقلاب نه تنها تغییر در رهبری، که تغییر در کل نظام حاکم بود» (زاکراکی، ۱۳۸۴). مخالفت با خشونت و تروریسم از دیگر اندیشه‌های مشترک امام خمینی و شیخ ابراهیم است. شیخ تاکید داشت آنچه ما از سوی ایران بدان نیازمندیم، هدایت معنوی و اخلاقی است و نقش طرفداران ما بایستی فقط به عنوان حافظان رهبری و حفظ نظم و قانون در هنگام وعظ و دیگر اعمال خود باشد (بی‌نام، ۱۳۷۹: ص ۱). شیخ ابراهیم همچون امام خمینی بر مبارزه با رژیم اشغال‌گر قدس تاکید داشتند و از اولین اقدامات ایشان برپایی مراسم روز قدس بود، البته طی سال‌های اخیر بهای گزاف آن را نیز با خون فرزندان خود پرداخته است. در سال ۲۰۱۴ ارتش نیجریه با حمله به راهپیمایی روز قدس، ۳۳ نفر از اعضای حرکت اسلامی، از جمله سه فرزند شیخ را به شهادت رساندند. از دیگر ارزش‌های هویتی شیعه، جهاد است که شیخ در مورد آن چنین اظهار می‌دارد: «جهاد یعنی مبارزه به هر شکلی؛ مبارزه برای عدالت. این مبارزه حتی ممکن است به صورت آموزش یا نوشتن مطلبی مفید باشد. جهاد صرفاً به معنای جنگ نیست، بلکه به معنای مبارزه است» (زاکراکی، ۱۳۹۵). وحدت از دیگر مفاهیمی است که شیخ اینگونه آن را تبیین می‌کند: «... باید مردم بدانند که دین یکی است و امت یکی است و رهبر یکی است. این وحدت بخشی باید طوری صورت گیرد که استقلال کشورهای اسلامی برهم نخورد» (زاکراکی، ۱۳۹۵). در پایان سخنان ایشان در خصوص امام خمینی نشان از فهم عمیق ایشان از اندیشه امام دارد: «مردم همواره فکر می‌کردند که رهبران دینی افرادی هستند که از مسایل سیاسی دنیا بی‌اطلاع‌اند و خود را در مساجد و مدارس حبس می‌کنند و تنها به وعظ و سخنرانی درباره‌ی مسایل معنوی می‌پردازند ... در چنین وضعی یک رهبر مذهبی [امام خمینی] قیام کرد که در عین دین‌داری، به مسایل سیاسی زمان آگاه بود و درباره‌ی تغییر و اصلاح سخن می‌گفت ... در ایام غیبت، این مسئولیت بر عهده‌ی مرجع دینی است که مردم را به نیابت از ایشان هدایت می‌کند. این هدایت تمام جوانب زندگی را در بر می‌گیرد ... این مسئله با قیام امام خمینی برای همه آشکار شد» (زاکراکی، ۱۳۹۵).

در این سپهر مرور اندیشه‌های اساسی «حرکت اسلامی نیجریه» نشان می‌دهد ارزش‌های مسلط بر جامعه شیعه نیجریه از چه صراحت و تعمیمی برخوردار است:

(۱) اعلام مذهب شیعه اثنی عشری به عنوان مرجع فکری و اعتقادی نهضت؛

۲) دفاع از شیعیان مستضعف در نیجریه و خارج آن؛

۳) تبعیت از اصل ولایت فقیه.

حرکت اسلامی بر مبنای اساس نامه خود اهداف زیر را دنبال می‌کند:

۱) تقویت روحیه محبت، برادری و برابری بین اعضاء و عموم شیعیان نیجریه؛

۲) تلاش برای از بین بردن شکاف‌ها و اختلافات داخلی موجود در جامعه اسلامی نیجریه با

هدف خودداری از سوءاستفاده بیگانگان و فتنه‌انگیزی آنها در بین مسلمانان کشور؛

۳) تاکید بر اصل سراسری بودن جنبش و عدم اختصاص آن به قوم، گروه و قبیله خاص؛

۴) تلاش برای آموزش و تربیت مبلغان دینی و مذهبی و اعزام آنها به مناطق مختلف شهری و

روستایی کشور؛

۵) اطلاع‌رسانی به طیف‌های مختلف جامعه اسلامی نیجریه اعم از شیعه و اهل سنت در مورد

اخلاق، منش و دانش اهل بیت(ع) در راستای دوستی فرق اسلامی با پیروان اهل بیت(ع)؛

۶) معرفی آموزه‌های واقعی و حقیقی اسلام به عموم مسلمانان نیجریه؛

۷) تبعیت از اصول انعطاف و شفافیت در تمامی فعالیت‌های اسلامی؛

۸) توجه به کثرت‌گرایی فرهنگی، تعدد مذهبی و آداب و رسوم هر منطقه و احترام به این

تفاوت‌ها (عرب‌احمدی، ۱۳۹۷: ص ۸۱-۸۲).

۳-۱-۲. نظام جامعه‌پذیری

فرهنگ از آنجا که بسیار «نمادین»^۱ و «ذهنی»^۲ است، به آسانی از یک نظام به نظام دیگر انتقال

می‌یابد. همین خاصیت به فرهنگ اجازه می‌دهد که از طریق «اشاعه»^۳، از یک نظام اجتماعی به

نظام اجتماعی دیگر و از طریق «اجتماعی شدن»^۴، از یک نظام شخصیتی، به نظام شخصیتی دیگر

1. Symbolic.

2. Subjective.

3. Distribution.

4. Socialization.

حرکت کند (ریتزر، ۱۳۸۹: ص ۱۳۹).

پارسونز^۱ به همراه شیلز،^۲ در کتاب «به سوی یک نظریه‌ی عمومی درباره‌ی کنش» می‌نویسد: «فرهنگ از طریق واقعیتی که اصالتاً از طریق یادگیری^۳ و انتشار^۴ قابل انتقال از یک نظام کنش به نظام دیگر است، از عناصر دیگر کنش، متمایز می‌شود» (Parsons & Shils, 1951: P.159). ورود تشیع به نیجریه و تسری آن را می‌توان ذیل این نظریه تبیین کرد. تاثیر انقلاب اسلامی و شخصیت امام خمینی به عنوان مهم‌ترین پدیده در جامعه‌پذیری و اشاعه مذهب تشیع قابل مطالعه است. در کنار آن نظام‌های آموزشی، فعالیت‌های تبلیغی و رسانه از اهمیت بسزایی برخوردارند. این فرایندها نظام جامعه‌پذیری را شکل می‌دهند.

۴. تاثیر انقلاب اسلامی بر شیعیان نیجریه

شکل‌گیری جمعیت‌های شیعه در غرب آفریقا متأثر از انقلاب اسلامی بوده است. وجود دو خصیصه در جمهوری اسلامی ایران زمینه مناسبی را برای گسترش تفکر انقلاب اسلامی و نفوذ فرهنگی در این منطقه فراهم نمود:

- ۱) حرکت انقلاب اسلامی و برافراشته شدن پرچم مبارزه با استکبار جهانی و دفاع از مظلومان؛
 - ۲) برخورداری از پشتوانه عرفانی و معنوی قوی و دارای قرابت با تفکر صوفیانه (حوزه‌های علمیه خارج از کشور در آئینه اسناد، ۱۳۹۰: ج ۱، ص ۱۸۵). شیخ ابراهیم زاکزاکي قبل از انقلاب اسلامی با امام خمینی آشنا شده بود و مطالب مربوط به ایشان و تغییرات ایران را در اخبار دنبال می‌کرد. پس از انقلاب اسلامی شیخ در سال ۱۹۸۰ به همراه گروهی از دانشجویان مسلمان نیجریایی سفری به جمهوری اسلامی ایران داشت و موفق به دیدار با امام خمینی شد. شیخ پس از این سفر به تشیع متمایل شد (هاشمی‌نسب، ۱۳۹۷: ص ۱۲۵).
- در رابطه با تاثیر انقلاب اسلامی بر این جوانان باید به دو جنبه مجزا اشاره کرد:

1. Parsons.
2. Shiels.
3. Learning.
4. Diffusion.

الف) شخصیت امام خمینی

پس از سفر شیخ ابراهیم زاکزاکی به ایران تحولی در وی شکل گرفت. با الگو گرفتن از جمهوری اسلامی ایران و انقلاب اسلامی امام خمینی، خواهان استقرار حکومتی مشابه ایران در نیجریه گردید (زاکزاکی، ۱۳۸۴).

ب) شعارها و ارزش‌های انقلابی منبعث از تشیع

قبل از انقلاب اسلامی گرایش‌های مختلف اسلامی و غیراسلامی در غرب آفریقا رایج بود، از جمله‌ی این نظرات در میان اسلام‌گرایان، تفکرات اخوان‌المسلمین و جمعیت اسلامی پاکستان بود که شیخ زاکزاکی و دوستانش به آن متمایل بودند. یکی از این جنبش‌ها، جنبش «مای‌تات‌زین»^۱ بود (خرمشاد و همکاران، ۱۳۹۰: ص ۳۲۶-۳۲۷). با توجه به حرکت مای‌تات‌زین می‌توان موارد ذیل را متاثر از انقلاب اسلامی ایران دانست:

- ۱) هدف جنبش مای‌تات‌زین، همانند انقلاب ایران، تاسیس حکومتی اسلامی بود؛
- ۲) استناد به اصول شریعت در هر دو انقلاب کاربرد زیادی داشت؛
- ۳) کاربرد و کارایی نمادهایی چون شهادت در هر دو جنبش چشم‌گیر بود. از جمله در واقعه خونین ۱۹۸۰ در کانو. بعضی از شاهدان اظهار داشته‌اند که اعضای مای‌تات‌زین ابتدا دست از جان شسته و سپس برای تظاهرات به خیابان آمده بودند؛
- ۴) در هر دو حرکت، سربازان از میان توده‌ها بودند؛
- ۵) بعضی از مسئولان نیجریه‌ای معتقد بودند که از میان هواداران تحصیل‌کرده این جنبش، تعدادی در خارج از نیجریه آموزش دیده‌اند. تحصیل‌کرده‌های دانشگاه احمدبلو^۲ و بایرو^۳ بیشتر از همه در معرض تاثیرپذیری از ایران قرار داشتند؛
- ۶) گرایش ضد آمریکایی در هر دو حرکت نمود بارزی داشت و از این حیث انقلاب ایران برای طرف‌داران این جنبش جذاب بود، تا جایی که یکی از رهبران آنها درباره آیت‌الله خمینی

1. Maitatsine Movement.

2. Ahmadu Bello.

3. Bayero.

گفته بود: «خمینی تنها کسی است که در جهان امروز بر اساس قرآن و سنت اسلامی پیامبر(ص) عمل می‌نماید».

(۷) پیروزی انقلاب، حرکت مزبور را در نیجریه از حالت تدافعی به حالت تهاجمی تبدیل کرد (خرمشاد و همکاران، ۱۳۹۰: ص ۳۲۶-۳۲۷).

در نهایت یکی از شاخص‌ترین نمودهای تاثیر انقلاب اسلامی، رسمی شدن، اهمیت یافتن و پدید آمدن مکتب تشیع در نیجریه و غرب آفریقا است (همان).

۴-۱. نظام آموزشی شیعه در نیجریه

پس از انقلاب و ورود تشیع به نیجریه، دو ساختار آموزشی شیعی در نیجریه به راه افتاد:

(۱) ساختارهای آموزشی وابسته به جمهوری اسلامی: همچون تلاش‌های حوزه علمیه در جذب افراد برای تحصیل در ایران که خود شیخ زاکزاک از جمله این افراد بود.

(۲) ساختارهای مستقل که برخی علما و فارغ التحصیلان شیعه وارد این عرصه خطیر شدند. در این بستر نحوه تأسیس حرکت اسلامی و محمل رشد آن با سیاست آموزش و تبلیغ شکل گرفت. حرکت اسلامی نیجریه از ابتدا جنبش خود را در مدرسه و دانشگاه پایه‌گذاری کرد و در اساسنامه نهضت نیز به طور ویژه به آموزش تاکید شده است (عرب‌احمدی، ۱۳۹۷: ص ۸۱-۸۲). شیخ زاکزاک در ابتدای شکل‌گیری جنبش، برای گسترش اندیشه خود روی آموزش و تبلیغ متمرکز شد. ایشان جلسه‌ای نظیر اجتماع برگزار می‌کرد که «خلوه» نام داشت. خلوه شبیه اعتکاف بود که برای تربیت اخلاقی و روحی افراد شب‌های جمعه دایر می‌شد. از دیگر فعالیت‌ها می‌توان به «دوره» اشاره کرد که به سمینارها و کارگاه‌های برگزار شده توسط جنبش اسلامی اطلاق می‌شود (ادبی فیروزجایی و زمانی محبوب، ۱۳۹۷: ص ۱۷۲-۱۷۳). امروزه با رشد حرکت اسلامی، این جنبش مدارس فودیه را از سال ۲۰۰۲ راه‌اندازی کرده است. حرکت اسلامی نیجریه مدعی میراث‌داری انقلاب عثمان دان فودیو است. از همین رو با هدف بزرگداشت دان فودیو، شبکه‌ی مدارس خود در سراسر نیجریه را «فودیو»^۱ نام‌گذاری کرده‌اند (تشیع، ۱۳۸۵).

۴-۲. تبلیغ

در امر تبلیغ نیز حرکت اسلامی به رهبری شیخ زاکزاکای همین خط‌مشی‌ء را در پیش گرفته و موسسات و ساختارهایی را با کارکردهای روشن تاسیس نمود که از آن جمله می‌توان به موسسه رسانه‌ای، واحد انتشارات، انجمن شاعران اشاره کرد (ادبی فیروزجایی و زمانی محجوب، ۱۳۹۷: ص ۱۶۶).

اقدامات حرکت اسلامی برای ترویج تشیع^۱

۱	معرفی معارف شیعی	برگزاری دوره‌های علمی نظیر مجالس درسی شیخ ابراهیم زاکزاکای و بازنشر مطالب ارائه شده در مجلات جنبش؛ انتشار ادعیه نظیر دعای کمیل، ترجمه آنها به زبان‌های بومی؛ انتشار کتاب‌های مربوط به عقاید شیعه و توضیح المسائل؛ برگزاری مسابقات شعر، نثر و تقدیر از برگزیدگان این مسابقات؛ اعطای بورس تحصیلی به جوانان مستعد و فرستادن آنان به ایران.
۲	معرفی انقلاب اسلامی ایران	بزرگداشت انقلاب اسلامی ایران و امام خمینی؛ انتشار سخنرانی علمای ایرانی به ویژه مقام معظم رهبری در مناسبت‌ها و قالب‌های مختلف؛ اهتمام به دنبال کردن اخبار مربوط به ایران و انتشار آنها؛ پوشش اخبار مربوط به سفارت ایران؛ ترویج آموزش زبان فارسی.
۳	فعالیت تقریبی	ترویج وحدت میان اهل سنت و شیعیان؛ دعوت از رهبران و علمای مذاهب مختلف برای سخنرانی در برنامه‌های حرکت اسلامی؛ بزرگداشت هفته منتهی به میلاد پیامبر(ص) با عنوان هفته وحدت با مشارکت مذاهب مختلف اسلامی.
۴	سیاست‌های حمایتی	رسیدگی به بیماران و نیازمندان و ارائه خدمات حمایتی؛ سر زدن به افرادی که مورد ظلم واقع شده‌اند؛ کمک به دیگر گروه‌های اسلامی و پیروان آنها.
۵	فعالیت رسانه‌ای	انتشار مجلات مختلف به زبان هوسا و انگلیسی؛ ایجاد پایگاه اینترنتی برای اطلاع‌رسانی به زبان‌های انگلیسی، عربی و هوسا؛ خرید ساعت پخش در رسانه‌های دیداری و شنیداری محلی برای پخش برنامه‌های حرکت اسلامی؛ تکثیر و پخش نوارهای صوتی مدح اهل بیت(ع).

۱. (ادبی فیروزجایی و زمانی محجوب، ۱۳۹۷: ص ۱۷۶-۱۷۷)

۴-۳. نظام سیاسی

بنا به تعریف پارسونز، سیاست، هر نوع تصمیم‌گیری و بسیج منابع انسانی برای رسیدن به هدفی (کم و بیش آشکار) است که جامعه‌ای معین کرده و پیگیری می‌کند (روشه، ۱۳۹۱: ص ۱۷۹). در نگاه پارسونز بنگاه‌های تجاری، دانشگاه‌ها و کلیساها نیز حاوی ابعادی سیاسی هستند (Parsons, 1971: P.17). در نظام سیاسی سه بعد رهبری، سازماندهی و بسیج منابع اهمیت دارد. جامعه شیعه نیجریه متأثر از انقلاب اسلامی در بعد رهبری، سازماندهی و بسیج منابع تا حدودی موفق بوده است. در صورت نهادینه شدن سه مولفه می‌توان انتظار کنش مدبرانه را از جوامع شیعه داشت.

۴-۴. نهاد رهبری

مهم‌ترین مولفه نظام سیاسی، نهاد رهبری است که جهت‌گیری‌های جامعه را مشخص می‌کند. از آنجا که جوامع شیعه فرهنگ پایه بوده و ارزش‌ها و هنجارهای آن از مذهب تشیع برگرفته می‌شود، این نظام روحانیت است که نقش عمده‌ای در فرایند استنباط، تبیین و تعیین اجتماعی ارزش‌ها و غایات برعهده دارد. بر این اساس نظام روحانیت، محل تمرکز دو نظام فرهنگی و نظام سیاسی در جوامع شیعه است. شکل‌گیری نهاد رهبری در میان شیعیان نیجریه را باید در شخصیت و منش شیخ زاکزاک و اندیشه امام خمینی دنبال کرد. مهم‌ترین اقدام شیخ زاکزاک تأسیس حرکت اسلامی می‌باشد که خطوط فکری و اعتقادی آن چنین است:

- اعلام مذهب شیعه اثنی عشری به عنوان مرجع فکری و اعتقادی نهضت؛

- دفاع از شیعیان مستضعف در نیجریه و خارج آن؛

- تبعیت از اصل ولایت فقیه؛

- تصمیم‌گیری شورایی.

حرکت اسلامی زیر نظر شورای رهبری اداره می‌شود. ریاست شورای رهبری بر عهده شیخ زاکزاک است. این جنبش دو زیر مجموعه دارد: تشکیلات امیری و وکالت، سازمان‌ها و موسساتی که زیرمجموعه‌ی این حرکت فعالیت می‌کنند. حرکت در تمام ۳۶ ایالت نیجریه نمایندگی‌ای با عنوان «امیر» دارد و هر امیر در شهرهای کوچک‌تر نماینده دارد. تاکید جنبش بر این است که هر

یک از امرا از افراد بومی ایالت‌ها برگزیده شوند. امیران هر سه ماه یکبار در زاریا جمع شده، دستورها و نکات جدید را از شیخ زاکزاکی دریافت می‌کردند. بر کارهای آنها نظارت می‌شد و در صورت تخلف از کار برکنار می‌شدند (ادبی فیروزجایی و زمانی محجوب، ۱۳۹۷: ص ۱۵۶).
 مرور زندگی و عملکرد شیخ و حرکت اسلامی نکات ذیل را در خصوص مسئله رهبری خاطر نشان می‌دارد:

- ۱) الگوگیری از سلوک امام خمینی و رهبری و انقلاب اسلامی؛
- ۲) درک عمیق شیخ از اهمیت مسئله نهاد رهبری؛
- ۳) توجه شیخ به تغییر اجتماعی با مرجعیت علمای اسلامی؛
- ۴) تشکیل شورای رهبری؛
- ۵) تشکیلاتی عمل کردن؛
- ۶) مخالفت با خشونت.

۴-۵. سازماندهی

سازماندهی شیعیان در نیجریه را می‌توان در دو بخش جداگانه مطالعه کرد. در بخش اول شیخ زاکزاکی با فعالیت انفرادی خویش که بیشتر به مسائل تبلیغی-آموزشی می‌پرداخت و در بخش دوم سازماندهی ذیل حرکت اسلامی. بخش اول اغلب ذیل فعالیت خود شیخ زاکزاکی قابل تعریف است. در این سال‌ها هرچند حرکت اسلامی تاسیس و فعالیت می‌کرد، اما هنوز استحکام لازم را پیدا نکرده بود و فعالیت‌ها حول شخص شیخ انجام می‌شد، چنان که در گزارش سال ۱۳۶۹ وضعیت شیعیان اینگونه توصیف شده بود:

- وجود رهبری عالی که طعم زندان را چشیده و از پای ننشسته است؛
- نظر مساعد شیخ ابراهیم زاکزاکی به تشیع؛
- عشق به امام خمینی و انقلاب اسلامی ایران؛
- قبول انقلاب و رهبری به عنوان الگو (صالحی‌منش، ۱۳۶۹).

اغلب توصیفات نگارنده گزارش در خصوص شخصیت شیخ ابراهیم است که نشان از اهمیت ایشان در میان شیعیان نیجریه دارد. برنامه‌ها در این سال‌ها بر محور تبلیغ-آموزش بود که

سرفصل‌های ذیل از مهم‌ترین آن به شمار می‌آید:

- (۱) اجتماع: برنامه‌ای مانند اعتکاف است که در طول مدت ۵ تا ۷ روز در مسجد تشکیل می‌شود. در این برنامه مسائل اجتماعی، مذهبی و علمی بحث می‌گردد.
 - (۲) دایره: در هر شهر یک دایره موجود است که عبارت از مجموعه برادران در حرکت اسلامی می‌باشد. هر ماه یکبار برادران در آن شهر جمع می‌شوند و کلیه مسائل حرکت در آن شهر، تحت نظر امیر منتخب شیخ ابراهیم زاکزاک است. هر سه ماه یکبار از کلیه شهرها عده‌ای برای یک اجتماع عمومی به زاریا یا کانو می‌آیند.
 - (۳) رباط: برنامه‌ای است سالانه و در اماکن دوردست که رفت و آمدی نباشد، تشکیل می‌شود. حدود ۴۰ نفر در این برنامه شرکت می‌کنند که از شهرهای مختلف جمع می‌شوند. برنامه شامل تهجد، حلقه ذکر، روزه و تمرین‌های بدنی می‌شود. حلقه ذکر دارند که ذاکر توسط زکزاک انتخاب می‌شود و روزه اختیاری است.
 - (۴) تعلیم: تعلیم عام و خاص که تعلیم عام همان سخنرانی در مسجد و جمع‌ها است. در تعلیم خاص کتاب‌های عثمان دون فودیو خوانده می‌شود.
 - (۵) سخنرانی قبل از نماز جمعه در مسجد دانشگاه زاریا.
 - (۶) جوله: سفر تبلیغی زاکزاک است که هر چند ماه یکبار در چند شهر صورت می‌گیرد (صالحی‌منش، ۱۳۶۹).
- در سال ۱۹۷۸-۱۹۸۰ میلادی و با الهام از انقلاب اسلامی ایران سازمان شیعی موسوم به «حرکت اسلامی شمال نیجریه» یا «حرکت اسلامی نیجریه» به زبان هوسایی YanBrother تأسیس شد. حرکت دارای موسسات، هیات‌ها، کمیته‌ها و شوراهایی است که زیر نظر شورای رهبری کار می‌کنند و حسینیه بقیه‌الله، دارالرحمه، شهرک سینمایی و موسسه رسانه‌ای، موسسه شهداء (بنیاد شهید)، مدارس فودیو، موسسه خیریه الزهراء، مرکز بهداشت و درمان یا انجمن پزشکان،^۱ واحد انتشارات از آن جمله است (رک: ادبی فیروزجایی و زمانی محجوب، ۱۳۹۷: ص ۱۵۷-۱۶۴).

۴-۶. بسیج منابع

نهاد رهبری در جامعه شیعه وظیفه دارد تخصیص منابع و چگونگی بسیج منابع به خصوص بسیج اجتماعی را برعهده گیرد. شیخ زاکزاکي از بدو فعالیت خود، به مردم و نیروی آنها توجه داشته است: «حرکت اسلامی نیجریه متکی به مردم است. اساساً جنبش‌های آزادی‌خواه پیش از انقلاب اسلامی ایران عمدتاً مسلح بودند یا از طرف کشورهای دیگر حمایت می‌شدند، اما از دیدگاه امام خمینی، جنبش‌های اسلامی قدرت خود را از مسلح شدن و حمایت از طرف کشورهای دیگر و حتی نیروهای داخلی به دست نمی‌آورند، بلکه خود را با اتکاء به مردم و از طریق بسیج مردم به دست می‌آورند. بنابراین، در جنبش اسلامی مهم‌ترین سلاح، مردم هستند» (زاکزاکي، ۱۳۹۵). بر این اساس حرکت اسلامی برای ارتباط با مردم، فعالیت‌های گوناگونی را در عرصه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مدنظر قرار داده است. در عرصه سیاسی-اجتماعی حرکت اسلامی توانسته با مراسمات مختلف در بسیج اجتماعی مردم بسیار موفق عمل کند. این در حالی است که مراسمات مختلف شیعی در نیجریه با حملات نظامی مواجه شده، اما از تعداد و کمیت و کیفیت این مراسم‌ها کاسته نشده است.

۴-۷. نظام اجتماعی

در جامعه‌سازی، هدف نهایی شکل یافتن وفاق و همبستگی است که می‌توان آن را اینگونه تعریف کرد: «وفاق اجتماعی عبارت است از توافق جمعی بر سر مجموعه‌ای از اصول و قواعد اجتماعی که در یک میدان تعاملی اجتماعی^۱، که خود موجد «انرژی عاطفی»^۲ است، به وجود می‌آید. انرژی عاطفی هم‌زمان نتیجه و موجد (علت و معلول) توافق اجتماعی است» (چلبی، ۱۳۸۵: ص ۱۵۲). بر این اساس دو کنش انشقاقی در مقابل کنش همبسته و شبکه‌ساز را می‌توان تعریف کرد. کنش انشقاقی کنشی است که مبتنی بر مولفه‌های هویتی و گروه‌بندی‌های اجتماعی همچون قومی- نژادی، سیاسی و طبقاتی صورت می‌گیرد و برخلاف همبستگی اجتماعی و انرژی عاطفی عمل می‌کند. در برابر این کنش، کنش همبسته و شبکه‌ساز قرار دارد که کنش را به کنشی

1. Communal.

2. Emotional energy.

فراقومی - نژادی، فراجناحی - سیاسی و فراطبقاتی متمایل می‌کند و موجب انرژی عاطفی می‌شود. یکی از مهم‌ترین محورهای عاطفه جمعی در نیجریه به مردمی بودن حرکت اسلامی بازمی‌گردد. ساختارهای مردمی در حرکت اسلامی تعریف و تأسیس شد که مهم‌ترین آنها موسسه شهداء (بنیاد شهید)، مجمع دانش‌پژوهان، مرکز بهداشت و درمان یا انجمن پزشکان، انجمن شاعران، انجمن شاغلان و مجمع خواهران است. یکی از نهادهایی که به همبستگی اجتماعی کمک می‌کند، مجمع دانش‌پژوهان است که شامل دانشجویان و دانشگاہیان می‌شود. این مجمع مسئول برگزاری سخنرانی، سمینار و برنامه‌های آموزشی روشنگرانه است. برگزاری هفته گرامیداشت امام خمینی از اول تا چهارم ژوئن هر سال، برگزاری همایش سالانه تفکر اسلامی، همکاری علمی با مجمع خواهران، برگزاری دوره‌های آموزشی برای دانشجویان و دانش‌آموزان و انتشار مقالات علمی از جمله فعالیت‌های این مجمع است (ادبی فیروزجایی و زمانی محجوب، ۱۳۹۷: ص ۱۶۴). مشکلات بهداشتی از جمله چالش‌های همیشگی قاره آفریقا محسوب می‌شود. حرکت اسلامی با تأسیس مرکز بهداشت و درمان یا انجمن پزشکان تلاش دارد تا کمی از این مشکلات بهداشتی و درمانی شیعیان بکاهد. چنین فعالیتی نشان می‌دهد حرکت اسلامی برای عامه مردم بسیار اهمیت قایل است. یکی دیگر از اقشار جامعه که حرکت اسلامی بدان توجه ویژه دارد، زنان هستند. در این خصوص حرکت با تأسیس مجمع خواهران به متشکل کردن زنان همت گماشته است. حضور اجتماعی زنان موجب می‌شود زنان شیعه نیجریایی با ارزش‌ها و آرمان‌های شیعی آشنا شوند و بتوانند آن را به نسل بعد انتقال دهند.

به این منظور شیعیان نیجریه به عنوان یک جامعه مذهبی از عناصر مذهبی و مناسکی برای ایجاد محبت و وابستگی بین جوامع شیعه استفاده می‌کنند. این مناسک و مراسمات را می‌توان به دو دسته متفاوت تقسیم کرد: برنامه‌های آموزش‌محور، برنامه‌های تبلیغ‌محور.

از ابتدای شروع حرکت شیخ ابراهیم زاکزاک، ایشان فعالیت‌های آموزش‌محوری همچون دایره، رباط، جوله و... را آغاز کردند که به شکل جمعی و همراه با مناسک بوده است. این برنامه‌ها به غیر از کارکرد جامعه‌پذیری موجب نزدیکی افراد به هم می‌شود. چنین برنامه‌هایی از ۱۳۶۹ تاکنون برگزار شده است. پس از شکل‌گیری حرکت اسلامی، برنامه‌های متنوعی مبتنی بر مناسب یا مسائل سیاسی - اجتماعی در نیجریه برگزار می‌شود که به انسجام و وفاق اجتماعی کمک می‌کند.

مهم‌ترین مناسک و مراسماتی که در میان شیعیان نیجریه رایج است، بدین شرح می‌باشد: هفته وحدت، سوگواری عاشورای حسینی، راهپیمایی اربعین، هفته امام خمینی، جشن ولادت ائمه (ع)، برپایی روز جهانی قدس (زاکزاک، ۱۳۹۵؛ فلاح زرومی، ۱۳۹۵).

۵. بحران‌های شیعیان نیجریه

به طور خلاصه دو خطر عمده را می‌توان برای جامعه شیعه نیجریه برشمرد: بحران امنیتی ناشی از مواجه دولت با شیعیان، انشعاب درونی.

۱-۵. بحران امنیتی شیعیان نیجریه

شیعیان نیجریه در تعامل با محیط میزبان خود با چالش‌های زیر مواجه هستند:

- ۱) چالش جامعه شیعه نیجریه و ارتش و دولت نیجریه که به واسطه شعارهای حکومت اسلامی و اجرای شریعت به وجود آمده است (فلاح زرومی، ۱۳۹۵).
- ۲) چالش جامعه شیعه با جامعه مسیحی که به واسطه مشکلات بنیادین جامعه مسیحی و مسلمان شکل یافت (دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۸: ص ۵۸).
- ۳) چالش جامعه شیعه با سلفی‌ها که با حمایت عربستان و دیگر کشورهای عربی صورت می‌گیرد (حکیم‌الهی، ۱۳۹۳).

شیعیان نیجریه متأسفانه نتوانسته‌اند تعامل مثبتی با دولت و ارتش برقرار کنند. این مهم به کنش انزواطلبانه نسبت به مشارکت سیاسی انجامیده است. کنش انزواطلبانه در نهایت به حرکت‌هایی برای تغییرات انقلابی در حکومت نیجریه انجامید (میرزائی، ۱۳۷۵: ص ۲۸-۲۶). این در حالی است که شیعیان نیجریه در ارتباط با اهل سنت، سلفی‌ها و مسیحیان با مسئله پذیرش مواجه بوده و برای تغییر تنها هستند. برآیند این تحولات تنها ماندن شیعیان در مقابل دولت، ارتش و حمایت گروه‌های دیگر از دولت و ارتش است.

۲-۵. انشعاب درونی شیعیان

پیرو ارتباط سیاست با مذهب و شعارهای دگرگون‌خواهانه حرکت اسلامی نیجریه، واکنش شیعیان نیز به این شعارها دوگونه بوده است. عده زیادی با این شعارها همراه شدند، اما گروه‌هایی

نیز از حرکت اسلامی جدا شدند. چنین انشقاقی به دهه ۶۰ شمسی بازمی‌گردد، چنان که در گزارشات دهه ۶۰ به این مسائل اشاره شده و حتی انشعابات درون شیعیان نیجریه با انشعابات و نزاع‌های امل و حزب‌الله لبنان مقایسه شده است (صالحی‌منش، ۱۳۶۹). چنین انشعابی در دهه ۹۰ میلادی نیز ادامه یافت. متعاقب درگیری‌های خونین اعضای این گروه‌ها با دولت نیجریه در سپتامبر ۱۹۹۶ که به شهادت حدود سی تن از اعضاء و شناسایی و دستگیر شدن حدود ۷۰۰ تن از اعضاء این گروه اسلامی توسط دولت منجر شد، اختلافات در بین طرفداران حرکت اسلامی بالا گرفت و حرکت اسلامی شمال نیجریه عملاً به دو گروه تقسیم شد:

الف) حرکت اسلامی شمال نیجریه با گرایش انقلابی که قائل به انقلاب در نیجریه بوده و رهبری شیخ زاکزاک را قبول دارند (اسپوزیتو، ۱۳۸۲: ص ۳۱۹؛ محمدی، ۱۳۸۴: ص ۷۵).

ب) گروه جدا شده از حرکت اسلامی که گرایش به تساهل و مدارا داشته و قایل به حرکت انقلابی نیستند. آنها با نظارت و هماهنگی و اطلاع قبلی به دولت، مراسم خود را در جنوب نیجریه و لاگوس برگزار می‌کنند. این دو گروه به ترتیب در شمال و جنوب مستقر شدند (شکیبا، ۱۳۸۷: ص ۳۱۱-۳۱۲؛ سند شماره ۵۰۴۵).

متأسفانه پس از تحولات اخیر نیجریه، این انشعاب بازتولید شده و موجب شکل‌گیری شکاف اجتماعی در میان شیعیان شده است. چنین شکافی می‌تواند به دو قطبی شدن جامعه شیعه منجر شود و انسجام اجتماعی شیعیان را دچار اختلال کند. اختلال در انسجام شیعیان می‌تواند نتایج تلاش‌های شیعیان نیجریه به رهبری شیخ ابراهیم زاکزاک را طی دهه‌های اخیر در خطر قرار دهد. راهبرد عبور از این وضعیت نیازمند پژوهش‌های جداگانه‌ای است که در جای خود باید بدان پرداخت.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با محوریت این پرسش که تاثیر انقلاب اسلامی بر تأسیس و شکل‌گیری جامعه خودبنیاد شیعه چیست؟ به تحلیل وضعیت شیعیان از تأسیس تاکنون پرداخت و تلاش نمود نشان دهد انقلاب اسلامی و شخصیت یگانه امام خمینی چگونه با تاثیر بر شیخ زاکزاک و الگو گرفتن ایشان از اندیشه و سبک رهبری امام خمینی، موفق به تأسیس جامعه شیعه نیجریه شدند. نکته مهم، تکامل جامعه شیعه نیجریه به سمت یک جامعه خودبنیاد است که ذیل خرده نظام فرهنگی، سیاسی

و اجتماعی تبیین گردید. شیعیان نیجریه به رهبری شیخ زاکزاکی توانستند در خرده نظام فرهنگی با تصریح و تعمیم ارزش‌های انقلابی و اندیشه امام خمینی، در میان شیعیان کنش ارزشمدار را محقق کنند. در نظام سیاسی با تعریف نهاد رهبری و سازماندهی در نظام سیاسی، کنش مدبرانه را موجب شوند و با ایجاد همبستگی میان شیعیان در نظام اجتماعی، کنش همبسته و شبکه‌ساز را ممکن کنند. در پایان نتیجه کلی این پژوهش در جدول شماره ۲ قابل مشاهده است.

نظام‌ها، کنش‌ها و اقدامات جامعه شیعیان نیجریه

کارکرد	جامعه خودبنیاد	اقدامات شیعیان نیجریه
حفظ الگو (نظام فرهنگی)	کنش ارزشمدار	(۱) صراحت و تعمیم ارزشی با درونی کردن ارزش‌های انقلابی و اندیشه امام خمینی توسط شیخ ابراهیم زاکزاکی؛ (۲) انتقال و تسری ارزش‌های شیعی در حرکت اسلامی و بروز و ظهور آن در اساس‌نامه حرکت اسلامی؛ (۳) تبعیت از اصل ولایت فقیه؛ (۴) تاثیر مستقیم انقلاب اسلامی و اندیشه امام خمینی بر شیخ زاکزاکی و جامعه نونبیاد شیعه نیجریه؛ (۵) تاسیس نظام آموزشی حوزوی توسط ایران و بورسیه برای ایران؛ (۶) تاسیس ساختارهای آموزشی توسط حرکت اسلامی؛ (۷) تبلیغ و فعالیت رسانه‌ای برای انتشار ارزش‌های انقلابی.
دستیابی به هدف (نظام سیاسی)	کنش مدبرانه	(۱) شکل‌گیری نهاد رهبری در میان شیعیان نیجریه؛ (۲) پذیرش شیخ ابراهیم زاکزاکی توسط اکثریت به عنوان رهبر؛ (۳) رهبری شورایی توسط شیخ ابراهیم زاکزاکی؛ (۴) الگوگیری از امام خمینی و رهبر معظم انقلاب در سبک رهبری؛ (۵) سازماندهی شیعیان در ذیل حرکت اسلامی و سازمان‌های تابعه؛ (۶) بسیج اجتماعی نیروها ذیل مناسبت‌ها و اهداف حرکت اسلامی؛
همبستگی (نظام اجتماع جامعه‌گی)	کنش همبسته و شبکه‌ساز	(۱) توجه به مردم به عنوان قدرت اسلامی حرکت اسلامی؛ (۲) توجه به اقشار مختلف جامعه به ویژه ضعیفان؛ (۳) تعریف نقش‌های مختلف اجتماعی برای اقشار مختلف؛ (۴) توجه به خانواده شهدا؛ (۵) برگزاری مراسمات گوناگون برای همدلی با مردم؛ (۶) توجه به نقش اجتماعی زنان در جامعه شیعه؛ (۷) توجه به مشکلات بهداشتی و سلامت مردم؛ (۸) پیگیری برنامه‌های آموزشی و تبلیغی در سطح مردمی.

منابع

۱. ادبی فیروزجایی، رضا؛ زمانی محبوب، حبیب (۱۳۹۷). شیعیان نیجریه. قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق(ع)؛ انتشارات زمزم هدایت.
۲. اسپوزیتو، جان‌ال. (۱۳۸۲). انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن. ترجمه محسن مدیر شانه‌چی. تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
۳. بی‌نام، ۱۳۷۹، شماره کل سند ۱۹۲۷۲، کد بایگانی ۵/۲-۴۷، شماره سند ۸۴۴۵، تاریخ سند ۱۳۷۹/۱۱/۱۲. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی.
۴. تشیع، محمدحسن (۱۳۸۵). شماره سند ۳۷۱۸۲، کد بایگانی ۵/۲-۴۷، شماره سند ۲۰۱۸۰، قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی.
۵. چلبی، مسعود (۱۳۸۵). تحلیل اجتماعی در فضای کنش. تهران: نشر نی.
۶. حقیقت، سیدصادق (۱۳۸۷). روش‌شناسی علوم سیاسی. قم: دانشگاه علوم انسانی مفید.
۷. حکیم‌الهی، عبدالمجید (۱۳۹۳). مصاحبه با دکتر حکیم‌الاهی در خصوص شیعیان غرب آفریقا. قم: جامعه المصطفی العالمیه.
۸. حوزه‌های علمیه خارج از کشور در آینه اسناد. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی (ص)، ۱۳۹۰، ج ۱.
۹. خرمشاد، محمدباقر و همکاران (۱۳۹۰). بازتاب‌های انقلاب اسلامی ایران. تهران: سمت.
۱۰. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی (۱۳۸۸). کتاب سبز نیجریه. تهران: وزارت امور خارجه.
۱۱. روشه، گی (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر. تهران: نشر نی.
۱۲. ریتزر، جورج (۱۳۸۵). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: علمی.
۱۳. ریتزر، جورج (۱۳۸۹). مبانی نظریه‌ی جامعه‌شناختی معاصر و ریشه‌های کلاسیک آن. ترجمه شهناز مسمی پرست. تهران: ثالث.
۱۴. زاکراکی، ابراهیم یعقوب (۱۳۸۴). مصاحبه با شیخ زاکراکی. حضور، شماره ۵۲.
۱۵. زاکراکی، ابراهیم یعقوب (۱۳۹۵). از خون جون. تشیع ناب (ویژه‌نامه‌ی حرکت اسلامی نیجریه)، شماره ۴-۳.
۱۶. سند شماره ۵۰۴۵، شماره کل ۱۹۲۵۱، کد بایگانی ۵/۲-۴۷. قم: مرکز جامعه المصطفی.
۱۷. شکبیا، محمدرضا (۱۳۸۷). سرزمین و مردم نیجریه. تهران: الهدی.
۱۸. صالحی‌منش، محمد (۱۳۶۹). شماره کل سند ۱۸۷۳۳، کد بایگانی ۵/۲-۴۷، سند شماره ۸۷۶. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی، ص ۹، ۶، ۶۹.
۱۹. عرب‌احمدی، امیربهرام (۱۳۹۷). شیخ ابراهیم یعقوب زاکراکی و نقش بنیادین او در شکل‌گیری و گسترش تشیع

- در نیجریه. تهران: نگارستان اندیشه.
۲۰. فلاح زرومی، علی (۱۳۹۵). شماره کل ۴۰۲۰۱، کد بایگانی ۵/۲-۴۷، شماره سند ۱۸۸۲۸. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی.
۲۱. محمدی اصل، عباس (۱۳۹۴). تکامل اجتماعی؛ در نظریه ساختی- کارکردی تالکوت پارسونز. تهران: جامعه‌شناسان.
۲۲. محمدی، منوچهر (۱۳۸۴). بازتاب جهانی انقلاب اسلامی. مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۲.
۲۳. میرزائی، نجف‌علی (۱۳۷۵). کد بایگانی ۵/۲-۴۷، سند شماره ۹۰۸. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی.
۲۴. میرزائی، نجف‌علی (۱۳۸۱). کد بایگانی ۵/۲-۴۷، شماره سند ۱۳۴۶۶. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی.
۲۵. هاشمی‌نسب، سیدسعید (۱۳۹۱). بازخوانی فعالیت المصطفی در غرب آفریقا با تاکید بر غنا. قم: مرکز اسناد جامعه المصطفی العالمیه.
۲۶. هاشمی‌نسب، سیدسعید (۱۳۹۷ الف). آینده شیعیان غرب آفریقا. قم: جامعه المصطفی العالمیه.
۲۷. هاشمی‌نسب، سیدسعید (۱۳۹۷ ب). جایگاه شیعیان در ساختار اجتماعی نیجریه. شیعه‌شناسی، سال شانزدهم، شماره ۶۴، ص ۱۲۳-۱۵۰.
۲۸. هاشمی‌نسب، سیدسعید (۱۳۹۸). الگوی جامعه‌سازی اقلیت‌های شیعه؛ بازخوانی تجربه لبنان و نیجریه. علوم سیاسی، سال ۲۲، شماره ۸۸: ص ۲۹-۵۴.
29. Parsons, T. & Shils, E. (1951). **Toward a general theory of action**. New York: Harper and Row.
30. Parsons, T. (1971). **The System of Modern Societies**. Newjersey: Prentice-Hall.
31. Parsons, T. (1966). **Societies: Evolutionary and Cimparative Perspectives**, Englewood-cliffs. Newjersey: Prentice-Hall.

استناد به این مقاله

DOI: 10.22034/sm.2021.130820.1561

هاشمی‌نسب، سیدسعید (۱۳۹۹). انقلاب اسلامی ایران و شیعیان نیجریه: از تأسیس تا جامعه‌سازی. سیاست متعالیه، ۸ (۳۱): ص ۳۰۳-۳۲۴.